

ARZ İKTİSADI YAKLAŞIMINDA NİSBİ FİYATLARIN ETKİSİ VE KEYNEZYEN SİSTEME GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Arş. Gör. Faik BİLGİLİ*

GİRİŞ

Son çeyrek asır, makro iktisat sahasında yapılan tartışmaların en yoğun olduğu dönemdir.

Bu yoğun tartışmaların sebebi, özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve içinden çıkılamayan ekonomik sorunlardır. Söz konusu sorunlar, başlıca, yüksek oranda enflasyon ve işsizliğin birarada gözlemlenmesi (stagflasyon), üretim artış hızının devamlı gerilemesi, sermaye, birikimindeki yetersizlikler veya bu birikimin azalması. v.b.,dır. 1970 lere kadar başarılı olan Keynezyen Politika Önerileri bu sorunlar karşısında tatminkâr çözümler getiremediği için eleştirilmeye başlanmış ve alternatif olarak ortaya yeni görüşler çıkmış, yeni öneriler sunulmuştur. Bu yeni görüşler, öneriler, başlıca, Paracı Ekol, Arz İktisadı, Yeni Klasik İktisat (Rasyonel Beklentiler) ve Post Keynezler gibi yeni teoriler tarafından ortaya atılmıştır.

Bu çalışmada Arz İktisadı (Aİ) nın ele alınmasının sebebi, bu yaklaşımın politika önerilerinin, 1980'den bu yana ABD ekonomisinde uygulanmaya çalışılması ve bu yüzden yoğun tartışmalarla birlikte sürekli gündemde kalmış olmasıdır.

Diğer görüşlerin olduğu gibi, Aİ'nin da ortaya çıkışı, ekonomik sorunlar karşısında tatminkâr çözümler getiremeyen Keynezyen Yaklaşımı eleştirmesi ve yerine kendi teorik yapıları ile birlikte alternatif politika önerilerini getirmesiyle başlamıştır.

Bu makalede Aİ'nin alternatif politika önerilerini değil ama, bu politika önerilerinin dayandığı, Aİ'nin temel noktası olan nisbi fiyatlar konusu ve bu konuda Keynezyen sisteme yönelttiği eleştiriler ele alınmıştır. Aİ yaklaşımının odak noktası, ekonominin arz cephesi ve bu cepheye hakim olan nisbi fiyatlardır.

(*) Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Aİ'na göre, ekonomilerin mevcut durgunluk sürecinden çıkabilmeleri için, iktisadi ajanların teşvik edilmesi gerekir .Ekonomik ajanları, çalışma, tasarruf ve yatırım faaliyetlerinin lehine harekete geçirecek olan teşvik ise marjinal vergi oranlarındaki indirimlerdir. Emek ve sermaye geliri üzerindeki marjinal vergi oranlarındaki indirimler, çalışma ve yatırım faaliyetlerini, bu faaliyetler de üretim ve produktiviteyi artıracaktır.

Üretim ve produktivitedeki artışlar ekonomiyi uzun dönemde ilgilendiren konulardır. Yani Aİ, Keynezyen sistemin aksine ekonominin kısa dönemli sorunlarına değil, uzun dönemli sorunlarına talep cephesine değil, arz cephesine önem verir. Aİ, devlet müdahalesinin en az olduğu bir ekonomide üretim ve produktivitenin artması için, yatırımların artması gerektiğini ve yatırımların artması için de emek ve sermaye üzerindeki vergi oranlarının azaltılması gerektiğini, yani vergi oranı indiriminin etkili bir teşvik olduğunu ileri sürer.

Tabii, teşvik kadar, bu teşviğe konu olan vergi indirimi çeşidi de önemlidir. Örneğin Aİ bir vergi iadesi ile gelir vergisi oranı arasında önemli bir fark olduğunu öne sürer. Aİ'na göre bir vergi iadesi, gelir veya sermaye üzerindeki bir vergi oranı indirimi kadar birimleri harekete geçirmede etkili değildir.

Bir vergi iadesi marjda bireysel tercihe etki yapmamaktadır. Vergi iadesi ne çalışmayı, ne tasarrufu ve ne de yatırımı teşvik eder. Bundan dolayı bir vergi iadesi bir vergi oranı indiriminin GSMH'da meydana getireceği artış kadar bir artış meydana getiremez (Roberts 1984a: 75). Oysa Keynezyen modeller, politika yapıcısının bir vergi iadesi ile gelir vergisi oranındaki indirim arasında kayıtsız kalması gerektiğini önerir.

Yapısal modeller vergi oranı indirimleri ve vergi iadesinin farklı etkileri konusunda yanlış değerlendirmeler veriyorsa bu modeller harcama artışları konusunda da yanlış fikirler veriyor demektir. Harcama artışları doğrudan vergi sonrası çalışma, tasarruf ve yatırımın getirisini değiştirmez (Roberts 1984a: 75).

Keynezyen Teori de ise, devlet harcamalarının çok özel bir önemi vardır ve bu harcamalarla ekonominin reel gelir düzeyinin değiştirilebileceğine inanılır. Aİ'nda ise devlet harcamalarının etkisi kabul edilmekle beraber, bu harcamaların doğrudan etkisi olduğu reddedilir. Aİ burada ilk rolü nisbi fiyatlara verir. Yani, fiyat değişimleri, devletin

ekonomik faaliyetlerinin «birinci derece» etkilerini, gelir değişmeleri ise «ikinci derece» etkilerini gösterir.

Arz yanında üretime hakim olan iki önemli nisbi fiyat vardır. Bu fiyatlardan birisi, ilave cari gelir ve boş vakit arasındaki tercihi diğeri ise ilave gelecek gelir (yatırım) ile cari tüketim arasındaki seçimi belirler. Her iki fiyat da marjinal vergi oranları tarafından etkilenir. Eğer gelir üzerindeki vergi oranları ne kadar yüksekse vergi sonrası ele geçen gelir açısından, cari tüketimin ve boş vaktin maliyeti de o kadar düşük olacaktır.

Aİ'nin nisbi fiyatlar konusundaki yaklaşımının daha iyi anlaşılması açısından önce nisbi fiyat yaklaşımının tarihsel kökeni daha sonra Aİ'na göre nisbi fiyatların etkisi ve bu çerçeveye içerisinde Keynezyen Sisteme getirilen eleştiriler ele alınmıştır.

1 — Nisbi Fiyat Yaklaşımı'nın Kökeni: Neo-Klasik İktisat

Esasen Aİ'nin nisbi fiyatlarla ilgili görüşleri Neo-Klasiklere dayanmaktadır. Aİ'nin üzerinde önemle durduğu nisbi fiyatlar konusunu, Neo-Klasik iktisatçılardan Carl Menger, William Stanley Jevons, Frederick Von Weisser'ın görüşlerinde bulmak mümkündür. Bu Neo-Klasik iktisatçıların nisbi fiyatlar konusundaki görüşlerine kısaca değinirsek; Menger'e göre, önemli olan nisbi subjektif değerlendirmelerdir. Nisbi subjektif değerlendirmedeki farklılıklar değişmeye yol açacaktır. Farklı bireyler tarafından mallara verilen değerin aynı olduğu noktada değişim, değişime devam etmek için bir teşvik olmadığından dolayı duracaktır. Bu subjektif değerler değişimin ve fiyatların sınırını belirleyecektir (Roll 1953: 389).

Bu fikir, sermaye, emek, boş vakit ve diğer kalemleri içine alan ekonomide, herhangi bir mal veya hizmet için uygulanabilir. Eğer değişim araçları engellenmezse, bireyler düşük subjektif mallarla, yüksek olanlarını değiştirmek suretiyle malların ticaretini yapabilecekler ve bir sonuç olarak bireyler daha iyi bir duruma geleceklerdir. Bu anlayış daha sonra «İktisadi etkinlik» teorisinin temelini oluşturacaktır (Raboy 1982: 45).

Etkinlik, yani toplam girdi arzı ile üretim tekniği veri iken üretim kaynaklarının etkin dağılımı, Neo-Klasik iktisadın esas sorunudur. Sorunu teşkil eden etkinlik, tüketici açısından fayda maksimumlaşması, üretici için kâr maksimumlaşması varsayımı altında, üretim kaynaklarının dağılımını inceleyen fiyat ve refah teorisi niteliğindedir.

Böylece Menger'in analizi Aİ için önemli bir yapı temin etmiştir. Ekonomik tercihler marjinal değer ya da marjinal birime dayalı olarak yapılmakta ,alınan ekonomik kararlar marjda ortaya çıkmaktadır. Vergilerin ,para politikasının ve hükümet harcamalarının ekonomik davranışları etkilemesi bunların marjdaki etkilerine bağlıdır (Raboy 1982: 46).

William Stanley Jevons, marjinal fayda ve kaynakların dağılımında fiyatların rolü hususunda daha ileri bir açıklama getirmiştir. Jevons'ın Aİ yaklaşımına en önemli katkısı nisbi fiyatlarla ilgili analizidir. Jevons'a göre, kaynakların dağılımı nisbi fiyatlardaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Jevons, modern mikro ekonomik teorisin temel taşlarından birine işaret etmiştir. Birey, ilave birimin fiyatının bu ilave birimin marjinal faydasına eşit olduğu noktaya kadar tüketmeye devam edecektir. Bir malın fiyatı ötekine göre değişirse iktisadi davranış değişecektir (Roll 1953: 390). Bir örnek olarak, bir vergi artışı dolayısıyla, çalışmanın maliyeti çalışmamaya göre nisbi olarak artarsa, bireyler denge yeniden kurulana kadar boş vakitlerini artıracaklardır.

Carl Menger'in öğrencisi Frederick Von Weisser ise «fırsat maliyeti» kavramını ortaya atmıştır. Bu tanıma göre bir saat çalışmanın fırsat maliyeti bir saatlik boş vaktin faydasına eşittir. Dolayısıyla çalışmanın faydası fırsat maliyetini geçmelidir ki bireyler çalışmayı yeğlesin. F. Weisser'in fırsat maliyeti kavramı Aİ'nin analizi için önemli bir araçtır. Çünkü Aİ analizinde bireyler çalışıp çalışmama kararlarını ve sermayedarlar yatırım yapıp yapmama kararlarını, tercihlerinin fırsat maliyetlerini göz önüne alarak belirlemektedirler (Roll 1953: 392).

2 — Nisbi Fiyat Etkisi

Menger'in, Jevons'un ve Weisser'in nisbi fiyatlar konusundaki görüşlerini 1980'lerde yeniden gündeme getiren Aİ'nin temel ve ayırıcı özelliği, devletin ekonomik faaliyetlerinin ilk etkilerini, nisbi fiyatlardaki değişimle belirlemesidir. Devletin ekonomik davranışlarının nihai sonuçlarını belirleyen, fertlerin bu nisbi fiyat değişimleri karşısında takındıkları tavır, gösterdikleri tepkidir. Bu tepkiler mevcut üretim kaynaklarının kullanımındaki değişimlerle, ekonomik faaliyetin miktar ve bileşimindeki değişimleri içerir. Böylece, miktar değişimleri meydana geldiğinde, toplam reel gelir de değişmekte ve toplam reel gelirdeki bu değişiklik ekonomik faaliyetlerin daha da değişmesine yol açmaktadır (Ture 1982: 12).

Reel toplam talep zorunlu olarak reel toplam gelire eşit olacağından, ekonomik faaliyetlerdeki bu yeni değişiklikler, uygun olarak, toplam talepteki kalemlerin değişmesiyle ölçülebilir. Fiyat etkilerinin, gelir etkilerinin önüne geçmesi Aİ analizi için önemli bir öncüdür. Aİ'nin terminolojisi ile söylersek, fiyat değişimleri, devletin ekonomik faaliyetlerinin «birinci derece» (First-order) etkilerini, gelir değişimleri ise «ikinci derece» etkilerini (Second-order) gösterir (Ture 1982: 12).

Nisbi fiyatların önemini, vergilendirmenin olmadığı bir ekonomi varsayımıyla şöyle açıklayabiliriz.

Örneğin. verilen bir ücret oranı karşısında, birey, bir gününün bir kısmını boş vakit (leisure) adı verilen piyasa dışı faaliyetlere ayıracak ve bir kısmını da gelir getirici faaliyetlere yani «çalışma»ya ayıracaktır. Buna «H» diyelim. Birey ayrıca gelirinin bir kısmını şimdi harcama ve kalanını da gelecekte sermaye birikimi için tasarruf etme kararını verecektir. Buna «J» diyelim. Burada birey vergi sorumluluğu olmadığı için dış müdahalelerle karşılaşmayacak ve bireyin seçimleri bireyin tercihlerini ve önceliklerini yansıtır olacaktır ki, burada bireyin en optimal tatmin seviyesine ulaşmak istediği varsayılmaktadır (Woo 1982: 122).

Bireyden bireye değişen H ve J tercihleri, bireyin, çalışma ya da çalışmama (boş vakit), şimdiki tüketim ya da gelecekte tüketim (tasarruf) arasındaki optimal seçimleri yansıtacaktır. Birey kararını iki nisbi fiyat setine göre verecektir (Woo 1982: 122).

a) Ücret oranı; çalışmanın olduğu gibi çalışmamanın da fiyatıdır. Çalışmamanın nisbi fiyatı yüksek olduğunda çalışma, düşük olduğunda ise boş vakit tercih edilecektir.

b) Piyasa faiz oranı; tasarrufun olduğu gibi şimdiki tüketimin de fiyatıdır. Şimdi harcanan bir doların fiyatı, faizin getirisine eşittir. Tercihler yine bu fiyatın düşük ya da yüksek olmasına göre yapılacaktır.

Bu nisbi fiyatlar, bütün bireyleri, çalışma ya da çalışmama (boş vakit), şimdiki tüketim ya da gelecekteki tüketim (tasarruf) arasında en iyi tercihlerini yapmalarını sağlayacaktır (Woo 1982: 122).

Tabii bu durum teorik olarak vergilemenin ve diğer dış müdahalelerin olmadığı varsayımı altında geçerli olacaktır.

Vergilemeyi de analizimize dahil edersek, bu müdahale, piyasa dışı faaliyetler ve boş vakit vergilendirilemediği müddetçe optimal olmayan sonuçlar doğuracaktır. Bireyler vergilendirilen faaliyetlerden vergilendirilmeyen faaliyetlere kayabileceklerdir. Bu da esasen verimlilik ve refahta kayıp demektir (Woo 1982 : 122).

Cari tüketim ile tasarruf arasındaki tercihin belirlenmesi durumunda nisbi fiyatın önemini yeniden ele alalım.

Gelirin, tüketim ve tasarruf (yatırım) olarak iki şekilde kullanımı ve herbirinin diğerleriyle ilgili olarak bir fiyatı vardır. Vergilemenin olmadığı varsayımını kaldırdığımızda, ilave cari tüketimin fiyatı, ilave tüketim istemiyle vazgeçilen (foregone) gelecek gelir miktarıdır. Tasarruf üzerindeki vergi oranları ne kadar yüksek olursa, ilave cari tüketim talebinde bulunulacağından, vazgeçilen vergi sonrası gelecek gelir miktarıda (yatırım) o kadar az olur. Diğer bir deyişle, vergi oranları ne kadar yüksekse cari tüketimin nisbi fiyatı o kadar az olacaktır. Burada devletin uygulayacağı ilave vergi miktarı, kişilerin tercihlerini değiştirerek kaynak kullanımını da değiştirecektir. Bunu göstermek için Roberts'in örneğini verelim. İngiltere'de yatırım geliri üzerinde %98 marjinal vergi oranı ile karşı karşıya kalan bir işadınının durumunu ele alalım (Roberts 1984a: 78). Bu işadını, %17'lik getiri oranı karşısında 50.000 \$'ını yatırıma kanalize etmiş olsun. Yatırım sonrası eline 8.500 \$ geçecektir. Fakat vergi sonrası 8.500 \$'dan geriye 170 \$ kalacaktır. Oysa bu işadını 8.500 \$'la bir Rolls-Royce marka araba alabilmektedir. Bu durumda ilave cari tüketimin fiyatı çok düşük olduğundan, işadını, yılda kazanabileceği ilave gelir olan 170 \$'dan vazgeçip, güzel bir otomobile sahip olmak isteyecektir. Bunun içindir ki bugün İngiltere'de bir çok Rolis-Royce marka araba görülmektedir. Bu Rolls-Royce'lar yatırım geliri üzerindeki yüksek vergi oranının göstergesidir.

Roberts (1984a: 78)e göre vergi oranında bir azalma, cari tüketimin fiyatını gelecek gelire göre nisbi olarak yükseltecektir. Böylece vergi oranında azalma, reel gelirden mümkün bir büyümeyi sağlayarak tasarrufta bir artışla sonuçlanacaktır. Orandaki bir azalma sadece kullanılabilir geliri ve toplam harcamaları artırmayacak, yatırımlarda artış lehine toplam harcamaların kompozisyonunu da değiştirecektir.

Yeniden ifade edersek, bir birey için bir başka boş zaman biriminin maliyeti, çalışılarak elde edilecek olan cari gelirdir. Vazgeçilen gelirin miktarı, ilave gelirin vergilendirildiği oran tarafından belirlen-

nir. Marjinal vergi oranı ne kadar yüksek olursa boş vaktin fiyatı o kadar düşük olacaktır (Roberts 1984b: 37).

Böylece nisbi fiyatları değiştirmek yoluyla, bireyler «çalışma»yı «çalışmama»ya, «tasarruf»u veya «gelecek yatırım»ı «şimdiki tüketim»e yeğleyeceklerdir. Bu da toplam olarak prodüktivite ve yatırımları artırarak ekonominin uzun dönemde yüksek büyüme hızına ulaşmasını sağlayacaktır.

3 — Nisbi Fiyatların Etkisi Konusunda Arz İktisadı'nın Keynezyen İktisada Eleştirisi

Keynezyen iktisatta gelir veya kurumlar vergisi oranlarında bir azalma ki gelir vergisindeki bir indirimin kurumlar vergisindeki bir indirim nazaran toplam talepte daha büyük bir artışa yol açacağı ileri sürülür kişilerin harcanabilir gelirini, bu da toplam talebi ve dolayısıyla toplam geliri artıracaktır. Oysa Aİ analizinde bir vergi oranı indirimi Keynezyen iktisatta olduğu gibi toplam talebi doğrudan değil, aksine önce nisbi fiyatları değiştirmesi ve sonra toplam talebi etkilemesi sebebiyle dolaylı olarak etkiler.

Keynezyen iktisatta, nisbi fiyatlara Aİ tarafından atfedilen bu birinci derece etki kabul edilmemektedir. Keynezyen modellerde nisbi fiyatların etkisini gözardı etmenin arkasındaki düşünce şudur (Roberts 1984a: 75) :

1 — Kişisel gelir vergisi oranındaki azalmanın çalışma gayretini artırıp artırmayacağı açık değildir. 2— Vergi oranı indirimlerinin, çalışma gayreti, tasarruf ve yatırım üzerindeki özendirici etkileri, nicel olarak, en azından kısa dönem politika çerçevesinde önemli değildir.

Birinci düşünüş şeklini kabul edersek ortaya şu sonuç çıkacaktır. Kişisel gelir vergisi oranındaki bir azalmaya rağmen kişiler daha çok boş vakit talep edebilecektir veya gelir vergisi oranındaki bir yükselmeyle, kişiler daha az boş vakit talep edebileceklerdir. Bu düşünce yanlıştır. Çünkü, gelir vergisi oranındaki bir azalma, boş vaktin nisbi fiyatını yükseltecek, gelir vergisindeki artış ise boş vaktin nisbi fiyatını düşürecektir. Rasyonel davranan birey, nisbi fiyatı yükselen birimden daha az, nisbi fiyatı düşen birimden daha çok talep edecektir. Ayrıca, kısa dönemde etkileri ortaya çıkmayan uzun dönemli politikaların önemi gözardı edilemeyeceğinden ikinci düşünce de yanlıştır (Roberts 1984a: 76).

Yine örnek olarak; altı ay çalışma sonrası %50 vergi oranı ile karşı karşıya kalan doktorların durumunu ele alalım: Doktorlar diğer altı ay gerçek kazançlarının %50'sini alma durumundadırlar. Çalışma karşılığında böyle düşük bir bedel, doktorları, çalışma saatlerini azaltmak ve dinlenme saatlerini artırmak için teşvik eder. Yüksek vergi oranı, bireyleri, vergiye tabi ilave gelir kazanma isteğinden uzaklaştırır ve böylece de vergi matrahını küçülmüş olur. Doktorlar için söylersek, yüksek vergi oranı, tıbbi hizmetler arzını azaltacağından, genel sağlık hizmetlerini aksatacaktır. Bir vergi oranı azalması ise, doktorlar için, boş vaktin nisbi fiyatını artıracak ve daha fazla vergiye tabi gelirin kazanılmasına ve tıbbi hizmetlerin daha da genişlemesine yol açacaktır (Roberts 1984b: 37).

Buradan da anlaşılacağı üzere Aİ analizinde, nisbi fiyatların kişilerin marjdaki kararlarını değiştirmede önemli bir etkisi vardır. Yine bu analizdeki temel önerme, devlet faaliyetinin hemen ve doğrudan ekonominin toplam reel gelirini değiştirebileceğini reddetmesidir.

Bu gelirin birinci derece etkisini reddediş, Aİ analizinin çehresini Keynezdenden analizden önemli ölçüde ayırmakta ve Aİ görüşünü benimsemeyen iktisatçılar için bu iktisadın kabulünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu konuda Ture şunu ifade etmektedir:

«Yıllardır vergi değişmelerinin harcanabilir gelirimizde yapacağı etkilere bakmaya ve devlet harcamalarının toplam talebi doğrudan doğruya azaltan veya çoğaltan etkilerini algılamaya şartlandırılmıştık. Bu nedenle Arz İktisadının bu yeni iddiası çok önemli bir eleştiri olmaktadır» (Ture 1982: 13).

Vergi değişikliklerinin etkisi konusunda Keynezyen yaklaşımla, Neo-klasik yaklaşım arasındaki temel fark, şudur: Keynezyen yaklaşım, bir vergi faaliyetinin, prensip olarak, vergi ödeyenin mevcut gelirini azaltacağını kabul eder ve bu harcanabilir gelir değişikliğinin iktisadi davranışı nasıl etkileyeceğini araştırır. Neo-klasik yaklaşımda ise, iktisadi davranışta değişikliklere yol açan bir verginin görünümü, hanehalkı ve iş alemi için bir malın diğer mala göre nisbi maliyeti üzerindeki etkilerinden ibarettir (Ture 1984: 33).

Keynezyen yaklaşımın temel kusuru, bu yaklaşımın, vergi veya vergi değişikliğinin, birinci derece gelir etkisine sahip olduğunu ileri sürmesidir. «Bir şahıs, gelir vergisindeki bir azalma ile mal ve hizmet alımını artırır» şeklindeki açıklama sezgisel olarak caziptir. Fakat bu açıklama ekonominin tümüne uygulandığında yanlıştır. Ekonominin

tümüne uyguladığımızda, mevcut gelir seviyesinde bir vergi indirimi kendi başına mal ve hizmet alımını artıramaz, sadece mevcut potansiyel talebin yeniden dağılımını sağlayabilir (Ture 1984: 33).

Keynezyen yaklaşımda, örneğin, bir vergi indiriminin harcamalarda bir artışla sonuçlanacağı kabul edilir. Bu da mal ve hizmet talebinde bir artışa, dolayısıyla da üretim girdisi talebinde bir artışa yol açacaktır. Üretim girdisi talebinde meydana gelen artış, bu girdilerin istihdamında bir artışa yol açacaktır. Girdilerin istihdamındaki artış, arzda ve reel gelirden bir artışa, bu artış ise tekrar harcamalarda bir artışa yol açacaktır.

Burada ortaya konulan eleştiri, bu tepkilerin birbirini izlemesi ile ilgilidir. Toplam reel harcamalardaki artış, reel gelirden ve toplam arzda bir artış olmaksızın sadece vergi indirimindeki bir artış ile ortaya çıkmaz. Bir vergi indiriminin, efektif talepteki artış yoluyla, arz ve reel gelirden artış meydana getireceği varsayımı, Keynezyen yaklaşımın analitik bir el çabukluğuna dayanmaktadır (Ture 1984: 34).

Devlet faaliyetinin toplam geliri doğrudan etkileyeceğini öne süreren mevcut görüş, bu tür faaliyetleri, kullanılabilir gelir üzerindeki etkileri yoluyla toplam talebi ilk olarak ve doğrudan etkileyen faaliyetler olarak algılamasından doğar. Toplam talepteki değişimler toplam üretimdeki doğrudan değişimlerle sonuçlanacaktır. Diğer yandan AI analizi ise, bu tür faaliyetlerin reel toplam talep üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmadığını, sadece nominal toplam talebi etkileyeceğini öne sürer.

Kesinlikle belli olan husus, ancak reel toplam talepteki değişimlerin toplam arzı artırabileceğidir. Bu durumda cevaplandırılması gereken soru şudur: Toplam üretimde bir değişim olmadan reel toplam talepte nasıl bir değişim olabilir? Çünkü tanımı gereği, toplam talep, hükümet, iş alemi, hane halkları gibi ekonomik karar birimlerinin her türlü satın alımlarının toplamıdır. Aynı şekilde bu harcamalar toplam gelire, bu da toplam üretim değerine eşit olmalıdır. Bu yüzden ancak, üretim girdilerinin miktarı, yoğunluğu veya etkinliği değişirse reel gelirden değişiklikler meydana gelir. Bu nedenle, gelirden birinci derece bir etki yaratabilmek için devlet faaliyetinin doğrudan doğruya girdilerin miktarını veya etkinliğini değiştirmesi gerekir. Fakat devlet faaliyeti, Crowding-out (Dışlama) nedeniyle ekonomideki mevcut üretim kaynaklarının miktarını veya üretkenliğini değiştirmez. Girdilerin miktarı ancak, bu girdilerin reel fiyatı değiştirilir-

se değişir. Kullanılan girdiler ile bu girdilerin etkinliğindeki değişiklikler, bu girdilerin özel ve kamu sektörü arasında yeniden dağılımını sağlayan devlet faaliyetlerinden doğrudan etkilenebilir (Ture 1982: 13).

Bunun aksine düşünmek, kısa dönemde emek ve sermaye kullanımının, fırsat maliyetinin sabit olduğuna, yani kısa dönem arz eğrilerinin yatay ve fiyat esnekliğinin sonsuz olduğuna inanmayı gerektirir. Açıkça devlet faaliyetinden kaynaklanan, reelden çok, nominal toplam talepteki bir artış, eğer üretim girdisi arz edenler para almasına kapılırlarsa, arzda bir artış meydana getirebilir ve böylece reel toplam arz ve reel toplam talep artmış olur (Ture 1982: 14).

Bir başka deyişle, Aİ analizi, Keynezdten yaklaşımın aksine, gelirdeki değişiklikleri, vergi veya vergi değişikliğinin ikinci aşamadaki sonucu olarak ele alır. Tekrar söylersek, birinci derecede etki, iş aleminin karşı karşıya kaldığı, bir veya daha çok sayıdaki nisbi maliyetlerdir. Yine bu analizde, her verginin nisbi maliyetleri değiştirme özelliği vardır. Örneğin, önceki orana göre gelir vergisi oranında bir artış, çalışmanın maliyetini boş vakite göre artıracak ve birey bir noktadan sonra çalışmamayı tercih edecektir. Yine, gerçekleştirilecek bir vergi indirimi, tasarruf ve tüketim arasındaki tercihte, tasarrufun maliyetini tüketime oranla azaltacağından, bireyler tüketim yerine tasarruf yapmayı tercih edecek, bu da sermaye birikimini hızlandırarak ekonomideki toplam üretimi artıracaktır. Bu aşamada artan üretimle birlikte artan reel gelir, bireylerin talebini de artıracaktır. Bununla birlikte, burada vergi indiriminin talep yönünden tamamen etkisiz olmadığı, fakat vergi indirimlerinin kişilerin reel talebini ancak reel üretimi artırdıktan sonra artırabileceği ileri sürülmektedir.

Keynezyen teoride ise vergi indirimi, harcanabilir ulusal geliri artıracak ve dolayısıyla da özel tüketim artacaktır. Aİ analizinde ise, devlet harcamaları aynı kalmak koşuluyla, vergi oranlarında yapılacak bir indirim bir bütçe açığı meydana getirecektir. Bu bütçe açığına tasarrufla kapatılması gerekeceğinden ya tasarrufun bütçe açığı kadar artması ve bu nedenle tüketim artışının olmaması gerekecek, ya da yatırımlar bütçe açığına eşit miktarda azalacaktır. Bu her iki durumda da vergi indirimi bir harcama artışına yol açmayacaktır.

Ayrıca, Keynezyen ve Aİ analizinde vergilerin birinci derece etkiye sahip olup olmaması tartışmasının yanında, çeşitli vergilerin değişik etkilere sahip olmadığı tartışması vardır.

Keynezyen iktisatçılara göre bütün vergi indirimleri aynı sonucu verir. Sadece düşük gelirli için veya yüksek gelirli için, bir vergi indirimi yapılması veya kurumlar vergisinde bir indirim yapılması sonuç itibarıyla farketmez. Fakat bu ikisi arasında gelir vergisindeki indirimin talep etkisinin daha fazla olduğu kabul edilir. Hatta, ortalama veya marjinal vergi oranlarını indirmeniz de aynı sonucu verecektir. Bu yüzden önemli olan, alternatif vergi oranlarındaki indirimler değil, toplam vergi indirimi miktarıdır. Bu miktar tek başına mali dürtünün ne ölçüde talebi uyaracağını belirler (Bartlett 1982: 6). Sonuç olarak Keynezyenlere göre, vergileri indirmeniz veya aynı miktarda kamu harcamalarını artırmanız farketmez. Etkiler benzer olacaktır. David Ott ve Atit Ott'un «Federal Bütçe Politikası» adlı çalışmalarında belirttikleri gibi;

«Vergi değişikliklerinin, devletin mal ve hizmet satın alımları sabit iken, özel kullanılabilir geliri değiştirmesi gibi, belirli devlet harcaması kalemlerindeki değişimler GSMH üzerinde aynı etkiye sahiptir... Transfer ödemelerinde veya net faiz ödemelerindeki indirimler, vergi artışlarıyla aynıdır. Çünkü, her ikisi de özel kullanılabilir geliri azaltır. Transfer ödemeleri veya (net) faiz ödemelerindeki artışlar da vergi indirimlerinde olduğu gibi aynı etkiye sahiptir. Yani özel kullanılabilir geliri artırır» (Bkz: Bartlett 1982: 6).

Aİ'na göre ise vergi indirimi ile harcamalardaki artışlar arasında etkileri bakımından farklılıklar vardır. Değişik vergi indirimi türlerinin etkileri arasında da büyük farklılıklar vardır.

Ekonomiyi tekrar harekete geçirmek isteyen politika yapıcısının, alternatifler karşısındaki durumunu ele alalım. Onun amacı, toplam talebi ve toplam harcamayı artırmaktır. Bunu nasıl yapacaktır? Denk bütçe çarpanı (yani, hem vergilerde hem de hükümet harcamalarında artış) veya bütçe açığı arasında bir seçime gitme durumundadır. Denk bütçe çarpanı, bütçe açığına göre zayıf bir politikadır. Çünkü yüksek vergi oranlarını meclise tasdik ettirip çıkarmak zordur. Bu yüzden açıklara başvurmak daha kolay ve daha kabul edilebilir politikalarıdır. Politika yapıcı, bir açığa karar vermesi karşısında, bu açığı nasıl meydana getireceğini belirlemek zorundadır (Roberts 1984a: 79).

Birinci durumda, politika yapıcı vergi gelirlerini sabit tutup hükümet harcamalarını artırabilir veya hükümet harcamalarını sabit tutup vergi gelirlerini azaltabilir. İkinci durumda ise, vergi iadelerini artırabilir veya vergi oranlarını indirebilir.

Bu iki durum karşısında üç seçenek vardır Vergi iadesi, vergi oranını indirimi, veya devlet harcama programlarında bir artıştır.

Fakat Keynezyen bir politika yapıcısı, ekonometrik simülasyonlarında vergi iade ve oranlarındaki azalma karşısında tercihinde kayıtsız kalacaktır. Böylece, vergi iadesi, vergi oranında azalma, devlet harcama programlarında artış gibi alternatiflerinin ekonometrik simülasyonlarına bağlı olarak, politika yapıcısı, bu üç alternatiften biri lehine zorlayıcı bir ekonomik sebep olmadığı ve seçimini politik esaslara göre yapacağı sonucuna varacaktır (Roberts 1984a: 79).

Örneğin, A.B.D.'de Kongrenin, kişi başına 50 \$ lık bir vergi iadesi veya federal vergi gelirleri üzerinde aynı etkiyi yaratacak olan, bütün bireylerin marjinal gelir vergisi oranında bir azaltma kararı aldığını düşünelim (Ture 1984: 40).

Keynezyen sistemde bu iki şekildeki vergi indiriminin esas itibarıyla aynı toplam ekonomik etkilere sahip olduğu ileri sürülür. Her ikisi de efektif gelir vergisi oranında aynı derecede bir azalma olarak görülmektedir. Ayrıca her ikisinin de hane halklarının harcanabilir gelirinde aynı miktarda artışa yol açtığı iddia edilir ki bu da toplam tüketim harcamalarında aynı miktarda artışa yol açacaktır.

Tüketimdeki artış, tüketim malı üreten üreticilerin nominal harcanabilir gelirinin artmasına yol açar. Bu artış tüketim harcamalarında daha fazla bir artışa yol açar. Vergi indirimi yapıldığı zaman, eğer kaynaklar tam olarak kullanılmadıysa, tüketim harcamalarındaki bir artış, arzda artışa yol açacaktır. Bu artış ise iş aleminin emek ve sermaye talebini artırmasına neden olacaktır. Böylece sermaye birikimi gerçekleştiğinde istihdam artacaktır. Sermaye birikimindeki artış, harcanabilir gelirden daha fazla bir artış meydana getirerek tüketim harcamalarının daha da artmasına yol açacaktır. Eğer çarpan mekanizmasıyla tam istihdama ulaşırsa tüketim ve yatırım harcamalarındaki daha fazla bir artış fiyatlar genel seviyesinde bir artışa, yani enflasyona yol açacaktır.

Bu anlatım, Keynezyen analizin basitleştirilmiş bir ifadesidir. Burada dikkat edeceğimiz husus, Keynezyen analizde her iki vergi indiriminin de, tam istihdam durumu dışında, arzın genişlemesine yol açtığıdır. Analiz, bu iki vergi indiriminin, istihdam, arz, fiyatlar genel seviyesinin üzerindeki etkilerinin önemi itibarıyla bir fark getirmez (Ture 1984: 41).

Neo-klasik analize göre ise, her iki çeşit vergi indirimi de arz şartlarını doğrudan etkilemeyecektir. Neo-klasik analiz fiyatların birinci derece etkisine olan inançtan dolayı, bu iki vergi önerisini, nisbi ekonomik etkilerine bakarak farklı şekilde ele alır.

Bir iş yerinde bütün işçiler için vergi oranında bir indirim yapıldığını düşünelim. Neo-klasik analize göre bu durumda, hane halkının kendi evini boyacıya boyatmayıp kendisinin boyaması veya boş vakit geçirmesi gibi piyasa dışı faaliyetlerin maliyeti (nisbi fiyatı) artacak, fakat piyasaya yönelik faaliyetlerin maliyeti azalacağından piyasaya yönelik işler tercih edilecektir. Böylece, bir vergi oranı indirimine tepki, bu nisbi fiyatlar değiştiğinde bireylerin nasıl davranacağına bağlıdır.

Keynezyen iktisadi analizdeki vergi iadesi konusunu Neo-klasik iktisada uygulayalım. Toplam olarak kişi başına vergi iadesi, açıkça, herhangi bir marjinal vergi oranı üzerinde etkiye sahip değildir. Bundan dolayı, ne boş zamana nisbi olarak çalışmanın fiyatını, ne de tasarrufa nisbi olarak tüketimin fiyatını etkilemez. Vergi iadesi kişi başına alınan belirli miktarda negatif bir vergi miktarına eşittir. Neo-klasik analizde vergi iadesinin iktisadi davranış üzerinde sistematik bir etkisi yoktur (Ture 1984: 42).

Keynezyen ve Neo-klasik yaklaşımdaki farklılığa daha bir çok vergi çeşidi örneği verilebilir.

Örneğin Aİ analizinde (Neo-klasik) sermaye kazançları üzerindeki bir vergi oranındaki indirimin, tasarrufun maliyetinde nisbi bir düşmeye yol açacağı varsayılır. Bu düşünüş ile birlikte de mevcut gelirin kullanımı, tüketimden tasarrufa kayacak ve mevcut üretim girdilerinin dağılımı da tüketimden üretime, sermaye birikimine doğru yönlenecektir. Sermaye stokunda meydana gelen artışlar da istihdamı artıracaktır. Böylece üretim girdilerindeki artış ve sermayedeki artış toplam arz ve geliri artıracaktır ve bir sonuç olarak, gelirdeki artışla birlikte vergi gelirlerindeki net vergi matrahı etkin bir şekilde artarak vergi gelirlerinde net bir artışa yol açacaktır.

Keynezyen yaklaşımda ise, sermaye kazançlarına uygulanan vergi oranındaki bir indirimin başlangıç etkileri, vergi ödeyenlerin harcanabilir gelirindeki bir artış ile sonuçlanacaktır. Harcanabilir gelirdeki bu artış, tasarrufda değil de tüketimde bir artışa yol açacaktır.

Tüketimdeki bu artış tahminen toplam gelir üzerinde bir çarpan etkisine sahip olacaktır. Fakat aynı sonuç, yukarıda Aİ analizinde gördüğümüz gibi, toplam vergi ödemelerindeki azalma ile değil, vergi yükümlülüğündeki değişmelerin meydana getireceği nisbi maliyetlerdeki artış veya azalışlar ile meydana gelecektir.

Sonuç

Böylece Aİ'nin Keynezyen Sisteme yönelttiği en sert eleştirilerden birisi, politika yapıcısının, devlet harcamalarındaki değişiklikler yoluyla reel toplam geliri doğrudan etkileyebileceği görüşünü reddetmesidir.

Aİ'na göre devlet harcamaları ilk olarak toplam talebi değil nisbi fiyatları değiştirecektir. Ekonomik ajanlar bu nisbi fiyatlardaki değişiklikler karşısında iktisadi faaliyetlerini yönlendirecektir. Bu faaliyetler toplam üretim hacmini belirleyecek, bu da toplam talebi tayin edecektir. O halde mevcut kaynakların yanlış dağılımı sorununu önlemek ve iktisadi etkinliğe ulaşabilmek için nisbi fiyatlardaki yanlış oluşumu önlemek gereklidir. Temel hedef olan «yüksek büyüme hızı» ile «düşük enflasyon» amacına ulaşabilmek için, nisbi fiyatlar ekonomik ajanları «çalışma» ve «yatırım» faaliyetleri lehine teşvik edici yönde oluşmalıdır. Ekonomik ajanları teşvik edecek bu unsur ise, emek ve sermaye gelirleri üzerindeki marjinal vergi oranlarının düşürülmesidir.

Böylece Aİ'na göre, 1970'lerin genel iktisadi durgunluğundan çıkabilmek ve ekonomileri harekete geçirebilmek için Keynezyen Sisteme alternatif olarak, Aİ'nin politika önerilerinin uygulanması gereklidir. Aİ'nin temel iktisat politikası önerisi ise, devlet hacminin önemli ölçüde azaltıldığı bir ekonomide, emek ve sermaye gelirleri üzerindeki marjinal vergi oranlarındaki indirimlerdir.

Bu temel iddianın arkasından bir çok ekonomist, marjinal vergi oranlarındaki indirimlerin, vergi gelirleri, emek arzı ve istihdam hacmi üzerindeki etkilerini ekonometrik ve ampirik yollarla test etmeye başlamışlardır. Gelişmiş ekonomilerde, özellikle A.B.D. de reel büyüme hızındaki gerilemeler ve verimlilik artışındaki ciddi azalmalar, Aİ'na dayalı yaklaşımların A.B.D. ekonomisine uygulanmasını körüklemiştir. 1980 A.B.D. başkanlık seçimleri ile birlikte yoğun bir şekilde gündeme gelen Aİ yaklaşımı önerileri başkan adayları Reagan'ın seçim kampanyasında kullanılmış ve daha sonra seçimi kazanan Reagan yönetimi ile birlikte A.B.D. ekonomisinde uygulanmaya çalışılmıştır.

Yoğun tartışmalara yol açan bu ekonometrik ve ampirik çalışmaların sonuçları ve AI'nın Reagan yönetimi ile uygulanmaya çalışılan politika önerilerinin sonuçları ise bir başka çalışmada ele alınacaktır.

K A Y N A K L A R

BARTLETT, R. Bruce

1982 **Reagonomics, Supply-Side Economics in Actions.** New York: Arlington House Publishers.

RABOY, G. David

1982 «The Theoretical Heritage of Supply-Side Economic», D.G. RABOY (Ed.), **Essays in Supply-Side Economics.** Washington D.C. : The Institute For Research on The Economics of Taxation, 29-62.

ROBERTS, C. Paul

1984a **The Supply-Side Revolution,** A.B.D. : Harvard University Press.

1984b «The Breakdown of The Keynesian Model.» B. BARTLETT ve T.P. ROTH (Ed.) **Supply-Side Solution.** Hong Kong : MacMillan Publishers Ltd, 73-85.

ROLL, Eric

1953 **A History of Economic Thought.** London: MacMillan Publishers Ltd.

TURE, B. Norman

1982 «Supply-Side Analysis and Public Policy.» D.G. RABOY (Ed.), **Essays in Supply-Side Economics.** Washington D.C. : The Institute For Research on The Economics of Taxation, 7-28.

1984 «The Economics Effects of Tax Changes.» B. BARTLETT ve T.P. ROTH (Ed.) **Supply-Side Solution.** Hong Kong: MacMillan Publishers Ltd, 26-61.

WOO, N. Mai

1982 «Taxation, Saving and Labor Supply; Theory and Evidence of Distortions», D.G. RABOY (Ed.), **Essays in Supply-Side Economics.** Washington D.C.: The Institute for Research on The Economics of Taxation, 119-150.